

Військовий характер останніх подій наклав відбиток на характер самих гербів і їх мілітарну символіку. Поєднуючи, як символи окремих рис так і подій холодна зброя на зображеннях стала одним із джерел, що розкривають поставлене на початку питання. В свою чергу, дана проблема потребує подальшого дослідження і співставлення окремих типів зброї з аналогами фондів музеїв.

Список літератури

1. Archiқum Głowne Akt Dawnzch w Warsawie, Extranea IX: Polen, n 59, vol 90.
2. Корпус магдебурзьких грамот українським містам. - К.: Наука, 2000. - С. 49
3. Лукомский В. К., Модзалевский В. Л. Малороссийский гербовник репринтное издание. — К: Лебідь, 1993 – 201 с.
4. Однорженко О. Державна і земельна геральдика і сфрагістика Війська Запорозького: Дис. канд. іст. наук. - Харків, 2003. - С. 7
5. Однороженко О. Українські державні, земельні та міські печатки козацької доби (кінець XVI - XVIII ст.). - Харків, 2003, - С. 24
6. Слейтер С. Геральдика: Иллюстрированная энциклопедия. Издание второе переработаное и дополненное / пер. И. Жилинской. – М.: Эксмо, 2005. – 284 с.: ил.
7. Геральдичні традиції українського козацтва // Однорженко О.А. Історія українського козацтва: нариси у 2 т. / Ред.: Смолій та інші. — К.: Вид. дім „Киево-Могилянська академія”, 2006. — Т.1. — 720 с.

Володимир Панченко (Київ), доцент кафедри теорії та історії держави і права Київського міжнародного університету, кандидат історичних наук

До історії геральдики містечка Опішні XVIII століття

Стародавнє козацьке містечко Опішня – колишній сотенний центр Гадяцького полку, нинішнє селище міського типу Зіньківського району Полтавської області, – не потребує додаткової «реклами». Цей населений пункт відомий практично всім як своєрідна «гончарська столиця» України, де нині діє унікальний Національний музей-заповідник українського гончарства. Проте така яскрава сторінка козацького минулого краю, як міська символіка доби Гетьманщини, досі залишається практично невідомою як самим опішнянам, так і науковій аудиторії загальноукраїнського масштабу. В численних дослідженнях останніх років, присвячених гербам і печаткам міст України (й зокрема Гетьманщини), відомості про герб Опішні відсутні.

Водночас у середині XVIII ст. Опішня (за тогочасною офіційною термінологією – Опішне) була одним з найбільших населених пунктів Гадяцького полку, центром трьох козацьких сотень (для порівняння – серед інших сотенних міст полку такий статус мав тоді лише Зіньків). За даними відомого «Черниговского наместничества топографического описания» О.Шафонського, у 1764 р. Перша Опішнянська сотня налічувала 1363 виборні козаки і 767 підпомічників, Друга Опішнянська – 1001 виборного козака і 758 підпомічників, Третя Опішнянська – 1158 виборних козаків і 897 підпомічників. Крім того, Опішня мала на той час шість ремісничих цехів (шев-

ський, кравецький, ковальський, ткацький, гончарський, різницький), до яких належало близько 250 майстрів, а також проводила чотири ярмарки на рік [4, 638–641].

У березні – травні 2012 р. нами було проведено систематичну роботу в фондах Центрального державного історичного архіву України в м. Києві з метою виявлення відомостей про міську геральдику Опішні доби Гетьманщини. Як наслідок, пам'ятки такого роду (відбитки місцевих адміністративних печаток) було віднайдено в фондах 54 (Друга Малоросійська колегія) і 795 (Гадяцький гродський суд).

У двох справах фонду 54 вдалося відшукати відбитки печаток Другого Опішнянського та Третього Опішнянського сотенного правління, датовані 1766 – 1768 рр. [5, 5 зв., 11 зв., 20 зв.; 6, 23 зв., 41 зв.] На жаль, ці печатки збереглися в незадовільному стані: ідентифікувати вміщені на них емблеми практично неможливо. Прочитанню піддаються лише фрагменти легенд: «...ТЬ СОТН... ВПОШ...» (очевидно, «ПЕЧАТЬ СОТНѢ ВТОРОИ ВПОШАНСКОЙ» і «ПЕЧАТЬ СОТНѢ ТРЕТОИ ВПОШАНСКОЙ»). Обидві печатки за способом виконання – паперово-воскові; печатка Другої Опішнянської сотні має овальну форму, Третьої Опішнянської – круглу.

Набагато краще зберігся відбиток печатки на рапорті Першого Опішнянського сотенного правління, датованому 1777 р. і віднайденому серед справ фонду 795 [7, 20 зв.]. За способом виконання печатка – сургучева, має характерну для козацької сфрагістики XVII – XVIII ст. восьмикутну форму: по краю прочитуються фрагменти легенди «...ЧАТЬ ГОР... ОШН...» (очевидно, «ПЕЧАТЬ ГОРОДА ВПОШНЕГО»). Посередині печатки чітко проглядається геральдична композиція – зображення оберненої прямо бичачої голови; над нею – зубчаста корона, з якої по боках звисає мантия. Судячи з легенди («печать города...»), описана печатка належала місцевій ратуші й водночас перебувала у вжитку Першого Опішнянського сотенного правління (що, як відомо, було поширеним явищем у сотенних містечках Лівобережної Гетьманщини).

Водночас символіка опішнянського герба є досить оригінальною, мало властивою типовій самобутній геральдиці Лівобережжя доби Гетьманщини. Так, зображення бичачої голови ми зустрічаємо на печатках міста Прилук 1670-х – 1770-х рр. (герб «Пом'ян» – бичача голова, пробита навскіс мечем або шаблею; за О.Шафонським – частина великого родового герба власників міста князів Вишневецьких [4, 511-512]), Волинської сотні 1780 р. («промовистий» символ, що означає назву сотенного містечка, – голова вола, під якою перехрещені шабля й стріла [1, 285]). Що ж до символіки герба Опішні на печатці 1777 р., то її правдоподібно можна трактувати так:

1) абстрактно-геральдичний символ – імовірно, алегорія родючості землі (саме таке трактування зображення бика в гербах наводить О.Лакієр [3, 39]);

2) частина герба Вишневецьких, як колишніх власників містечка (тобто, елемент герба «Пом'ян» або «Могила» – обидва ці знаки в різні часи входили до великого герба Вишневецьких);

3) частина особистого герба представника місцевої старшини (можливо, герба «Баволя-Глова», «Венява» або «Пом'ян»).

В будь-якому разі зображення бичачої голови – автентичний герб містечка Опішні доби Гетьманщини. Його символіка (зокрема, в традиційному трактуванні алегорії

родючості землі) є цілком придатною й до сьогоднішнього юридичного вжитку. Щоправда, 8 жовтня 2002 р. місцева селищна рада вже затвердила сучасний герб Опішні, офіційний опис якого є таким: «На щиті, розтятому на золоте й зелене поля, на семи пагорбах в обернених кольорах стоїть червоно-золотий куманець із рослинним орнаментом (також в обернених кольорах)». Зазначена символіка тлумачиться так: «Куманець є традиційним опішнянським витвором і підкреслює розвинуте гончарство, а сім пагорбів - географічне розташування селища» [2]. Імовірно, в майбутньому до згаданих символів слід усе ж таки додати історичну емблему міста – бичачу голову (скажімо, помістити її в голові щита або обтяжити нею підніжжя у вигляді семи пагорбів), щоб продемонструвати спадковість сучасного самоврядування селища від козацької доби. Проте тут своє слово вже мають сказати фахівці-геральдисти.

Список літератури

1. Грабова Н. Печатки адміністративно-судових установ Лівобережної України XVIII ст. // ЗНТШ. – Т. ССХХІІ. – Праці історико-філософської секції. – Львів, 1991. – С. 270–291.
2. Дерев'яно С. Герб і прапор селища Опішні // Знак. – 2009. – № 49. – С. 1.
3. Лакиер А. Русская геральдика. – СПб., 1855. – 637 с.
4. Шафонский А. Черниговского наместничества топографическое описание. – К., 1851. – 697 с.
5. ЦДДА України у м. Києві. – Ф. 54. – Оп. 3. – Спр. 1676.
6. ЦДДА України у м. Києві. – Ф. 54. – Оп. 3. – Спр. 2577.
7. ЦДДА України у м. Києві. – Ф. 795. – Оп. 2. – Спр. 51.

Олена Язвінська (Київ), доцент кафедри теорії та історії держави і права Національного транспортного університету, кандидат історичних наук,

Олена Сєрова (Київ), аспірантка Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Театр козацького бароко

Постановка проблеми. У барокову добу в Україні розпочинається власне оформлення *національної художньої еліти*. У XVII–XVIII ст. художня сфера, мистецтво, стає самостійною сферою діяльності. У тому числі спостерігається процес становлення театрального простору, який досягне свого логічного завершення у середині XIX ст. із формуванням національного професійного театру. Актуальність дослідження детермінована й високим рівнем розвитку української театральної культури у вказаний період, її зв'язком із західноєвропейськими культурно-мистецькими процесами.

Ступінь розробленості проблеми. Проблеми розвитку театрального мистецтва в українському соціумі привертали увагу таких дослідників, як Д. Антонович, Л. Архимович, О. Бодянский, О. Казимиров, О. Коваленко, Н. Корнієнко, Л. Корній, А. Ольховський, В. Перетц, А. Прилуцька, О. Соболевський, М. Семчишин, Л. Софроньова, М. Тихонравов, І. Франко, О. Шреєр-Ткаченко та ін. У тому числі відзначаємо певний особистий внесок авторів у постановку та розвиток проблематики [8].